Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2023, sp. zn. 29 Cdo 2304/2022, ECLI:CZ:NS:2023:29.CDO.2304.2022.1

Číslo: 49/2024

Právní věta:

Požaduje-li pojištěný z titulu odpovědnosti za škodu, kterou způsobil jinému, podle ustanovení § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě po pojistiteli v nalézacím řízení splnění závazku z pojistné smlouvy pro sebe (na svůj účet) [aniž jde o případ uvedený v § 44 odst. 3 zákona o pojistné smlouvě], je to důvodem pro zamítnutí žaloby. I poté, co insolvenční soud rozhodl o úpadku pojištěného z odpovědnosti za škodu a prohlásil konkurs na jeho majetek, je insolvenční správce pojištěného, který poškozenému neuhradil způsobenou škodu, oprávněn domáhat se v nalézacím řízení po pojistiteli pouze toho, aby za něj uhradil škodu přímo poškozenému; právo požadovat úhradu pojistného plnění do majetkové podstaty mu nenáleží.

Součástí poučovací povinnosti obecných soudů není poučení o tom, že žalobce může žalobu změnit (§ 95 o. s. ř.) a domáhat se jiného nároku.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.06.2023

Spisová značka: 29 Cdo 2304/2022

Číslo rozhodnutí: 49

Číslo sešitu: 5

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Insolvenční řízení (účinky, zahájení), Náhrada škody, Pojištění odpovědnosti za škodu

Předpisy: § 205 odst. 1 IZ
§ 229 IZ
§ 246 odst. 1 IZ
§ 249 odst. 1 IZ
§ 43 zákona č. 37/2004 Sb. ve znění do 31. 12. 2013
§ 44 zákona č. 37/2004 Sb. ve znění do 31. 12. 2013
§ 5 o. s. ř.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud zamítl dovolání žalobce proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 9. 2. 2022, sp. zn. 21 Co 411/2021.

I.
Dosavadní průběh řízení

1. Žalobou podanou 23. 12. 2016 se žalobce (V. CZ, v. o. s., jako insolvenční správce dlužníka G., s. r. o.) domáhal po žalovaném (České podnikatelské pojišťovně, a. s., Vienna Insurance Group) zaplacení částky 11.500.671 Kč s příslušenstvím představovaným zákonným úrokem z prodlení z této částky za dobu od 2. 2. 2016 do zaplacení. Žalobu odůvodnil tím, že jde o pojistné plnění, na jehož vyplacení vznikl dlužníku (jako pojištěnému) nárok vůči žalovanému (jako pojistiteli) na základě pojistné smlouvy o pojištění odpovědnosti za škodu ze dne 23. 3. 2011 ve znění dodatku č. 3 ze dne 19. 3. 2013 a všeobecných pojistných podmínek (dále též jen „pojistná smlouva“). Tvrzenou škodu představovala částka 11.500.671 Kč, o kterou poskytovatel dotace [Státní fond životního prostředí České republiky (dále jen „Fond“)] snížil dotaci Svazku vodovodů a kanalizací I. (dále též jen „Svazek“) pro pochybení dlužníka v průběhu veřejné zakázky „SV I.-R., zajištění kvality pitné vody – zhotovitel stavby“ (dále jen „veřejná zakázka“). Přípravu a průběh veřejné zakázky měl dlužník zajistit na základě mandátní smlouvy ze dne 31. 8. 2010, kterou uzavřel se Svazkem (dále jen „mandátní smlouva“).

2. Po částečném zpětvzetí žaloby ze dne 20. 6. 2018 [o kterém rozhodl Obvodní soud pro Prahu 8 (dále jen „obvodní soud“) usnesením ze dne 30. 7. 2018, č. j. 11 C 242/2016-149] se žalobce dále domáhal již jen částky 4.990.000 Kč s příslušenstvím představovaným zákonným úrokem z prodlení z této částky za dobu od 2. 2. 2016 do zaplacení.

3. Rozsudkem ze dne 9. 10. 2019, č. j. 11 C 242/2016-317, obvodní soud:

> [1] Žalobu zamítl (bod I. výroku).
>
> [2] Uložil žalobci zaplatit žalovanému na náhradě nákladů řízení do 3 dnů od právní moci tohoto rozhodnutí částku 287.000 Kč (bod II. výroku).

4. K odvolání žalobce Městský soud v Praze usnesením ze dne 19. 8. 2020, č. j. 21 Co 132/2020-347, zrušil rozsudek obvodního soudu ze dne 9. 10. 2019 a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

5. Rozsudkem ze dne 28. 6. 2021, č. j. 11 C 242/2016-371, obvodní soud:

> [1] Žalobu opět zamítl (bod I. výroku).
>
> [2] Uložil žalobci zaplatit žalovanému na náhradě nákladů řízení do 3 dnů od právní moci tohoto rozsudku částku 390.673 Kč (bod II. výroku).

6. Obvodní soud – vycházeje z ustanovení § 43 a násl. zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, a z ustanovení § 14e zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů – dospěl po provedeném dokazování k následujícímu závěru:

7. Dlužník porušil povinnost tím, že porušil podmínky co do zveřejňování veřejné zakázky ve vztahu k Evropské unii; proto došlo ke korekci (snížení) podpory (dotace). Podle článku 4 odst. 2 písm. a/ všeobecných pojistných podmínek je z pojištění (podle pojistné smlouvy) obecně vyloučena tzv. finanční škoda, nemá-li původ v předcházející škodě na životě, zdraví nebo na věci, nebo není-li v pojistné smlouvě sjednáno jinak. Ke korekci dotace (k jejímu snížení) nedošlo na základě rozhodnutí soudu, správního orgánu nebo jiného orgánu veřejné moci, proto není podle pojistné smlouvy kryta sjednaným pojištěním. Nejde též o pokutu nebo o penále, když korekce má charakter faktického opatření.

8. K odvolání žalobce odvolací soud rozsudkem ze dne 9. 2. 2022, č. j. 21 Co 411/2021-404:

[1] Potvrdil rozsudek obvodního soudu (první výrok).

[2] Uložil žalobci zaplatit žalovanému na náhradě nákladů odvolacího řízení do 3 dnů od právní moci rozsudku částku 69.115,20 Kč (druhý výrok).

9. Odvolací soud – vycházeje z ustanovení § 43 odst. 2 a 3 a § 44 odst. 1 a 3 zákona o pojistné smlouvě a z ustanovení § 205 odst. 1, § 244 a § 248 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona), a cituje závěry „rozhodnutí" Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2018, sp. zn. 23 Cdo 5969/2017 [správně jde o rozsudek, uveřejněný pod číslem 114/2019 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 114/2019"), který je (stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže) dostupný i na webových stránkách Nejvyššího soudu], a „rozhodnutí" Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2019, sp. zn. 29 Cdo 3580/2017 (jde o usnesení) – dospěl po přezkoumání napadeného rozhodnutí k následujícím závěrům:

10. Žalovaná částka představuje nárok na pojistné plnění, nikoli náhradu škody. Z pojistné smlouvy však dlužník, jehož jednáním měla vzniknout škoda, nemá nárok na výplatu pojistného plnění.

11. Dlužník odpovědný za tvrzenou škodu za podmínek a v rozsahu sjednaném pojistnou smlouvou by měl nárok pouze na to, aby žalovaný vyplatil pojistné plnění poškozenému (Svazku). Právo na úhradu této částky přímo sobě nemá, takový nárok by měl pouze tehdy, kdyby vzniklou škodu sám zaplatil poškozenému (Svazku).

12. V daných souvislostech není rozhodné, zda pohledávka Svazku (z titulu oné škody) byla zjištěna v insolvenčním řízení (vedeném na majetek dlužníka). Do majetkové podstaty dlužníka náleží (zásadně) majetek dlužníka, který v průběhu insolvenčního řízení slouží k uspokojování pohledávek věřitelů dlužníka. Postavení poškozeného (Svazku) však není oproti jiným věřitelům v insolvenčním řízení nijak zvýhodněno. Poškozenému by se tak v případě, že žalobě bude vyhověno, nedostalo pojistné plnění v plné výši, ale bylo by s ním naloženo podle pravidel stanovených insolvenčním zákonem (byl by poměrně rozdělen mezi nezajištěné věřitele). Žalobce proto nemá nárok na zaplacení žalované částky (pojistného plnění) do majetkové podstaty dlužníka.

13. Vzhledem k tomu, že z výše popsaných důvodů je nárok žalobce neopodstatněný, nebylo nutné se zabývat dalšími předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu, ani povahou korekce dotace nebo dalšími námitkami žalobce.

14. Ve věci nebylo zapotřebí poučit žalobce podle § 118a a § 213b odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř."), neboť skutková tvrzení ani důkazní návrhy nebylo třeba doplňovat.

II.
Dovolání a vyjádření k němu

15. Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání, jehož přípustnost vymezuje ve smyslu ustanovení § 237 o. s. ř. jednak argumentem, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení právní otázky, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena, jakož i na vyřešení právní otázky, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu.

16. Za dovolacím soudem neřešenou pokládá dovolatel otázku oprávněnosti insolvenčního správce dlužníka (pojištěného) požadovat po pojistiteli z titulu sjednaného pojištění odpovědnosti za škodu výplatu pojistného plnění do majetkové podstaty dlužníka v situaci, kdy poškozený přihlásil do insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka pohledávku z titulu náhrady škody (jež byla v insolvenčním řízení uznána a bude uspokojována).

17. Rozpor s ustálenou judikaturou se týká poučovací povinnosti soudu podle § 118a odst. 2 o. s. ř.

18. Dovolatel namítá, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (dovolací důvod dle § 241a odst. 1 o. s. ř.), a požaduje, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

19. V mezích uplatněného dovolacího důvodu argumentuje dovolatel k předestřeným právním otázkám následovně:

K otázce č. 1 (k právu na výplatu pojistného plnění)

20. V intencích § 44 odst. 1 a 3 zákona o pojistné smlouvě ve znění účinném od 1. 5. 2004 do 31. 12. 2013 má právo na pojistné plnění spojené s aktivní legitimací pojištěný škůdce, který je oprávněn uplatnit právo na pojistné plnění vůči pojistiteli (výjimkou je pouze pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla). Poškozený (bez přímého práva na pojistné plnění proti pojistiteli) je pouhým místem, kam pojistitel poskytuje plnění za pojištěného. Srov. dílo Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1449.

21. Z jazykové i teleologické interpretace uvedeného ustanovení jednoznačně vyplývá, že v případě vzniku pojistné události má pojistitel povinnost uhradit poškozenému škodu za (místo) pojištěného. Pojištění odpovědnosti za škodu je sjednáváno tehdy, je-li zájmem pojištěného zajistit, aby při vzniku jeho povinnosti zaplatit třetí osobě (poškozenému) způsobenou škodu tuto povinnost splnil třetí subjekt (pojistitel), který disponuje dostatečnými finančními prostředky. V oblasti výběrových řízení v rámci veřejných zakázek je standardní podmínkou kladenou zadavateli uchazečům povinnost doložit, že jsou dostatečně pojištěni pro výkon dané zakázky. Kdyby pojištěný mohl požadovat po pojistiteli výplatu pojistného plnění až poté, co sám uhradí poškozenému způsobenou škodu, pak by celý institut pojištění odpovědnosti za škodu postrádal smysl.

22. Ohledně majetku pojištěného (dlužníka) probíhá insolvenční řízení a byl prohlášen konkurs na majetek dlužníka. V návaznosti na to ze závěrů usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 3580/2017 za požití argumentu *a contrario* plyne, že přihlásil-li poškozený do insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka pohledávku z titulu náhrady škody, která byla „uznána“, stává se platebním místem majetková podstata dlužníka (pojištěného).

23. Odvolací soud svým rozhodnutím popřel základní zásady insolvenčního řízení dle § 5 insolvenčního zákona, jež stojí na principu poměrného uspokojování věřitelů se zjištěnými pohledávkami a na principu zákazu uspokojení těchto věřitelů mimo insolvenční řízení. Právní názor odvolacího soudu vytváří patovou situaci, jelikož oprávněným k vymáhání nároku (na pojistné plnění) je insolvenční správce, ale plnění by měl vymáhat mimo majetkovou podstatu (jen ve prospěch poškozeného), takže by mu ani nenáležela odměna.

K otázce č. 2 (k poučovací povinnosti soudu dle § 118a odst. 2 o. s. ř.)

24. Názor odvolacího soudu, že nebylo nutné poučení o odlišném právním názoru, není správný. Srov. závěry formulované v nálezu Ústavního soudu ze dne 13. 6. 2006, sp. zn. I. ÚS 287/05 [jde o nález uveřejněný pod číslem 121/2006 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, který je (stejně jako další rozhodnutí Ústavního soudu zmíněná níže) dostupný i na webových stránkách Ústavního soudu]. Napadené rozhodnutí je (tedy) překvapivé. Při poučení o jiném právním názoru odvolacího soudu by dovolatel mohl např. navrhnout vydání eventuálního petitu, kterým by požadoval uhradit pojistné plnění k rukám poškozeného (přes námitky, které proti tomuto postupu má). Nejvyšší soud přijal usnesení sp. zn. 29 Cdo 3580/2017 až po podání žaloby v této věci, takže odvolací soud měl

dovolatele poučit [v návaznosti na závěry nálezu Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2008, sp. zn. I. ÚS 428/06 (jde o nález uveřejněný pod číslem 215/2008 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu)] o změně právního názoru.

25. Žalovaný ve vyjádření navrhuje dovolání odmítnout, případně zamítnout, maje napadené rozhodnutí za správné. Závěr, na němž spočívá napadené rozhodnutí, je souladný s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu představovanou usnesením Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 3580/2017 a R 114/2019. Skutečnost, že pojistné plnění z pojištění odpovědnosti za škodu nemůže sloužit k (částečnému) uspokojování pohledávek insolvenčních věřitelů ze zcela jiných právních vztahů, namítal žalovaný od samého počátku řízení. Srov. k tomu i názor, že pojištění odpovědnosti za škodu plní společensky žádoucí ochranu zájmů poškozených, kteří nejsou v uspokojení svých nároků na náhradu škody závislí na platební schopnosti škůdce tam, kde je jeho odpovědnost pojištěna, vyjádřený v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 10. 4. 2008, sp. zn. 30 Cdo 1354/2006. V návaznosti na řečené je nedůvodná i námitka „překvapivosti" napadeného rozhodnutí. Právní posouzení věci odvolacím soudem (totiž) nevyžadovalo doplnění skutkových tvrzení žalobcem.

26. V replice k vyjádření žalovaného setrvává dovolatel na tom, že otázka č. 1 je dovolacím soudem neřešená. Uvádí rovněž, že okolnost, že žalovaný zastává stejný názor jako odvolací soud, nic nemění na překvapivosti napadeného rozhodnutí.

III.
Přípustnost dovolání

27. Pro dovolací řízení je rozhodný občanský soudní řád v aktuálním znění.

28. Dovolání v dané věci je přípustné podle ustanovení § 237 o. s. ř., když pro ně neplatí žádné z omezení přípustnosti dovolání vypočtených v § 238 o. s. ř., a v posouzení dovoláním předestřené otázky č. 1 jde v insolvenčních souvislostech o věc dovolacím soudem neřešenou. Budiž (již zde) dodáno, že usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 3580/2017 není (nemůže být) argumentační oporou ani pro odmítnutí dovolání (prosazované žalovaným) ani pro závěry formulované dovolatelem. Jde totiž o usnesení, jímž Nejvyšší soud odmítl podané dovolání jako nepřípustné. Nebylo-li dovolání v oné věci přípustné, nemohl z něj ani plynout meritorní právní názor, který by mohl [ve smyslu zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích (ve znění pozdějších předpisů)] jakkoli zavazovat Nejvyšší soud při meritorním zkoumání dovoláním předestřených právních otázek. Jediné, co z usnesení o odmítnutí dovolání pro nepřípustnost může plynout, je nemožnost Nejvyššího soudu zabývat se dovoláním věcně. Srov. např. usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2019, sp. zn. 31 Cdo 2389/2019, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 12. 2022, sp. zn. 30 Cdo 3113/2022, nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2023, sp. zn. 29 Cdo 2649/2022.

29. Otázka č. 2 se týká vady řízení spočívající v porušení práva na spravedlivý proces. Existenci takových vad zkoumá dovolací soud u přípustného dovolání z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), takže Nejvyšší soud neshledává účelným zabývat se (poté, co dovolání připustil pro řešení otázky č. 1) samostatně přípustností dovolání k otázce č. 2; s námitkami vznesenými v souvislosti s touto otázkou se vypořádá v mezích přípustného dovolání.

IV.
Důvodnost dovolání

30. Nejvyšší soud se – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval nejprve tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelem, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

31. Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

32. Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl (ani nemohl být) zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází. Pro právní posouzení věci Nejvyšším soudem jsou rozhodná především následující skutková zjištění (z nichž vyšly oba soudy):

33. Dlužník (jako pojistník a pojištěný) uzavřel dne 23. března 2011 se žalovaným (jako pojistitelem) pojistnou smlouvu (ve znění dodatku č. 1 ze dne 15. 3. 2012, dodatku č. 2 ze dne 23. b3. 2012 a dodatku č. 3 ze dne 19. .3 2013), jejímž předmětem bylo pojištění odpovědnosti dlužníka za případnou škodu. Pojištění bylo sjednáno od 24. 3. 2011. Spoluúčast dlužníka byla dohodnuta částkou 10.000 Kč a limit pojistného plnění činil 5 miliónů Kč.

34. Dlužník (jako mandatář) a Svazek (jako mandant) uzavřeli dne 31. srpna 2010 [podle ustanovení § 566 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku (dále též jen „obch. zák.")] mandátní smlouvu, v níž se dlužník zavázal za úplatu pro Svazek provést a zajistit přípravu a průběh veřejné zakázky, podpořenou dotací z Operačního programu Životního prostředí Fondu a dotací ze státního rozpočtu – fondu soudržnosti.

35. V důsledku několika pochybení dlužníka v průběhu veřejné zakázky Fond snížil dotaci Svazku o 5 % (o částku 11.500.671 Kč).

36. Usnesením ze dne 1. 9. 2015 Městský soud v Praze (dále též jen „insolvenční soud"), mimo jiné zjistil úpadek dlužníka, prohlásil konkurs na jeho majetek a insolvenčním správcem dlužníka ustanovil žalobce.

37. Svazek přihlásil do insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka pohledávku ve výši 11.500.671 Kč s příslušenstvím z titulu náhrady škody ve formě ušlého zisku, způsobené snížením dotace v důsledku pochybení dlužníka při veřejné zakázce.

38. Při přezkumném jednání, jež se konalo dne 27. 11. 2015, byla pohledávka Svazku zjištěna.

39. Pro další úvahy Nejvyššího soudu jsou rozhodná následující ustanovení zákona o pojistné smlouvě, zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále též jen „o. z."), obchodního zákoníku a insolvenčního zákona:

§ 43 (zákona o pojistné smlouvě)

(…)

(2) Pojištění odpovědnosti za škodu se sjednává pro případ odpovědnosti pojištěného za škodu, kterou způsobil jinému.

(3) Náhradu škody platí pojistitel poškozenému; poškozený však právo na pojistné plnění proti pojistiteli nemá, nestanoví-li zvláštní právní předpis nebo pojistná smlouva jinak.

(…)

§ 44 (zákona o pojistné smlouvě)

(1) Z pojištění odpovědnosti za škodu má pojištěný právo, aby za něj pojistitel v případě vzniku pojistné události uhradil v rozsahu a ve výši určené právním předpisem škodu, za kterou

pojištěný podle zákona odpovídá, a to až do výše limitu pojistného plnění sjednaného v pojistné smlouvě.

(…)

(3) Uhradil-li pojištěný škodu, za kterou odpovídá přímo poškozenému, má proti pojistiteli právo na úhradu vyplacené částky, a to až do výše, do které by byl jinak povinen plnit poškozenému pojistitel.

(…)

§ 1954 (o. z.)

K řádnému splnění se vyžaduje, aby byl dluh splněn ve stanoveném místě. Nelze-li místo plnění zjistit ze smlouvy, povahy závazku nebo z účelu plnění, plní se v místě stanoveném zákonem.

§ 2861 (o. z.)

(1) Z pojištění odpovědnosti má pojištěný právo, aby za něho pojistitel v případě pojistné události nahradil poškozenému škodu, popřípadě i jinou újmu, v rozsahu a ve výši určené zákonem nebo smlouvou, vznikla-li povinnost k náhradě pojištěnému.

(…)

§ 3028 (o. z.)

(…)

(3) Není-li dále stanoveno jinak, řídí se jiné právní poměry vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé, včetně práv a povinností z porušení smluv uzavřených přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, dosavadními právními předpisy. To nebrání ujednání stran, že se tato jejich práva a povinnosti budou řídit tímto zákonem ode dne nabytí jeho účinnosti.

§ 336 (obch. zák.)

Není-li místo plnění určeno ve smlouvě a nevyplývá-li něco jiného z povahy závazku, je dlužník povinen plnit závazek v místě, kde měl v době uzavření smlouvy své sídlo nebo místo podnikání, popřípadě bydliště. Vznikl-li však závazek v souvislosti s provozem závodu nebo provozovny dlužníka, je dlužník povinen splnit závazek v místě tohoto závodu nebo této provozovny.

§ 205 (insolvenčního zákona)
Pojem a rozsah majetkové podstaty

(1) Jestliže insolvenční návrh podal dlužník, náleží do majetkové podstaty majetek, který dlužníkovi patřil k okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, jakož i majetek, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení.

(…)

§ 229 (insolvenčního zákona)

(1) Zákon stanoví v závislosti na průběhu řízení, způsobech řešení úpadku a vlastnictví majetku

náležejícího do majetkové podstaty, kdo je ve vztahu k majetkové podstatě osobou s dispozičními oprávněními, případně komu přísluší právo nakládat s majetkovou podstatou ohledně části těchto oprávnění nebo pouze ohledně některých z nich.

(…)

(3) Nestanoví-li tento zákon jinak, je ve vztahu k majetkové podstatě osobou s dispozičními oprávněními

(…)

b/ insolvenční správce v době od prohlášení konkursu,

(…)

§ 246 (insolvenčního zákona)

(1) Prohlášením konkursu přechází na insolvenčního správce oprávnění nakládat s majetkovou podstatou, jakož i výkon práv a plnění povinností, které přísluší dlužníku, pokud souvisí s majetkovou podstatou. Insolvenční správce vykonává zejména akcionářská práva spojená s akciemi zahrnutými do majetkové podstaty, rozhoduje o obchodním tajemství a jiné mlčenlivosti, vystupuje vůči dlužníkovým zaměstnancům jako zaměstnavatel, zajišťuje provoz dlužníkova podniku, vedení účetnictví a plnění daňových povinností.

(…)

§ 249 (insolvenčního zákona)

(1) Není-li zákonem stanoveno jinak, je osobou oprávněnou k podání žaloby nebo jiného návrhu k vymožení nároku dlužníka včetně jeho zajištění, který se týká majetkové podstaty, po prohlášení konkursu pouze insolvenční správce; návrh podaný jinou osobou soud zamítne.

(…)

40. Ve výše uvedené podobě, pro věc rozhodné, platila citovaná ustanovení zákona o pojistné smlouvě a obchodního zákoníku v době od uzavření pojistné smlouvy do 1. 1. 2014, kdy zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zrušil obchodní zákoník i část první zákona o pojistné smlouvě. Ustanovení zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, platí v nezměněné podobě od 1. 1. 2014 a citovaná ustanovení insolvenčního zákona platí beze změny od zahájení insolvenčního řízení na majetek dlužníka (tedy od 20. 5. 2015).

41. Budiž dodáno, že vzhledem k době vydání rozhodnutí o úpadku dlužníka (1. 9. 2015) se v insolvenčním řízení vedeném na majetek dlužníka i v době od 1. 6. 2019 uplatní insolvenční zákon ve znění účinném do 31. 5. 2019 [srov. článek II (Přechodné ustanovení) části první zákona č. 31/2019 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony].

42. Ve shora ustaveném skutkovém a právním rámci činí Nejvyšší soud k dovoláním otevřeným právním otázkám následující závěry:

K otázce č. 1 (k právu na výplatu pojistného plnění)

43. Právní vztah z pojištění vzniká již dnem uzavření pojistné smlouvy bez ohledu na to, zda některá práva a povinnosti vzniknou až později, proto se (v intencích § 3028 odst. 3 o. z.) za rozhodný okamžik pro určení právního režimu pojistné smlouvy považuje okamžik jejího uzavření. Srov. shodně v literatuře Jandová, L., Šlauf, P., Svejkovský, J. Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 10, a v judikatuře např. odstavec 6. rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2020, sp. zn. 25 Cdo 171/2019, uveřejněného pod číslem 84/2021 Sb. rozh. obč., nebo odstavec 24. rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2021, sp. zn. 23 Cdo 3176/2020.

44. V posledně označeném rozsudku (tamtéž) Nejvyšší soud (s odkazem na předchozí judikaturu) zdůraznil, že je nutno rozlišovat mezi právem oprávněné osoby na pojistné plnění a právem poškozeného na náhradu škody. Jde (totiž) o dva odlišné nároky. Pojistitel není škůdcem a neodpovídá za škodu škůdcem způsobenou, tudíž právo směřující vůči němu je vždy právem na pojistné plnění, nikoli právem na náhradu škody.

45. Z řečeného plyne, že nárok uplatněný dovolatelem v této věci je nárokem na pojistné plnění, který dovolatel opírá o pojistnou smlouvu uzavřenou s žalovaným dne 23. 3. 2011, takže otázka podmínek pro uplatnění práva pojištěného na pojistné plnění vůči pojistiteli se nadále řídí zákonem o pojistné smlouvě.

46. Nejvyšší soud v prvé řadě předesílá, že pro posouzení obsahu práva (insolvenčního) dlužníka jako pojištěného na pojistné plnění vůči pojistiteli (vymáhaného insolvenčním správcem dlužníka) je určující především zjištění, jaká práva či povinnosti by uvedeným osobám (pojištěnému a pojistiteli) příslušely, kdyby insolvenčního řízení nebylo. Teprve pak je nutno zkoumat, zda a v jakém směru zasahují do obecné úpravy těchto práv a povinností ustanovení práva insolvenčního.

47. Ustanovení § 43 a § 44 zákona o pojistné smlouvě upravují postup, podle kterého má uhradit škodu, za kterou je odpovědný pojištěný a na niž se pojištění vztahuje, zásadně pojistitel (v souladu s obsahem pojistné smlouvy), a to přímo poškozenému (srov. § 43 odst. 3 a § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě). Pouze tehdy, uhradí-li pojištěný sám (dobrovolně) škodu přímo poškozenému, vzniká mu (pojištěnému) proti pojistiteli právo na úhradu vyplacené částky, tedy částky, kterou by jinak (v souladu s pojistnou smlouvou a zákonem) měl povinnost plnit pojistitel. V případě uvedeném v § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě je tedy pojištěný z odpovědnosti za škodu oprávněn domáhat se v soudním řízení po pojistiteli toho, aby za něj uhradil škodu přímo poškozenému. Srov. shodně R 114/2019.

48. V této věci nejde o případ podle § 44 odst. 3 zákona o pojistné smlouvě [pojištěný (dlužník) poškozenému (Svazku) škodu neuhradil], takže první otázkou, která se otevírá k řešení, je, zda v mimoinsolvenčních poměrech je u pojištění odpovědnosti za škodu důvodem pro zamítnutí žaloby okolnost, že pojištěný (a současně pojistník) se po pojistiteli domáhá pojistného plnění z titulu škody, kterou způsobil (a dosud neuhradil) poškozenému na svůj účet (pro sebe) a nikoli na účet (k rukám) poškozeného.

49. Rozhodnutí, kterým je pojistiteli uložena povinnost nahradit za pojištěného poškozenému v souladu s pojistnou smlouvou škodu způsobenou pojištěným, zavazuje pouze pojistitele a opravňuje pouze pojištěného (jako účastníky řízení, v němž bylo rozhodnutí vydáno). Pojistiteli uložená povinnost svědčí pouze ve prospěch pojištěného, který se na základě uzavřené pojistné smlouvy

domohl svého práva, aby za něj byla pojistitelem uhrazena škoda, kterou by v případě neuzavření předmětné pojistné smlouvy byl povinen hradit sám. Skutečnost, že pojistné plnění má být uhrazeno k rukám poškozeného, nečiní poškozeného osobou oprávněnou domáhat se výkonu předmětného rozhodnutí. Poškozený bude vždy moci uplatňovat své právo na náhradu škody pouze vůči škůdci. Škůdce (pojištěný) však na základě předmětného rozhodnutí bude oprávněn domáhat se toho, aby jej pojistitel zbavil povinnosti (tedy aby konal v jeho prospěch) nahradit jím způsobenou škodu v uvedené výši (srov. opět R 114/2019).

50. Dovolatelem označená literatura (ke srovnatelnému znění § 2861 o. z.) uvádí, že: „Poškozený (bez přímého práva na pojistné plnění proti pojistiteli) je pouhým místem, kam pojistitel plnění za pojištěného poskytuje“, a týž závěr (k § 2861 o. z.) obsahuje např. též dílo: Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 (k místu plnění srov. v poměrech dané věci ustanovení § 336 obch. zák. a ve vazbě na komentovanou úpravu pak ustanovení § 1954 o. z.). Pojištěný však podle ustanovení § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě (a při absenci odchylného ujednání v pojistné smlouvě) nemá právo požadovat po pojistiteli (ať již v nalézacím řízení) nebo (na základě exekučního titulu založeného způsobem předjímaným posledně označeným ustanovením) ve vykonávacím (exekučním) řízení splnění závazku z pojistné smlouvy jinak [pro sebe (na svůj účet)] než výplatou pojistného plnění poškozenému.

51. Požaduje-li (tedy) pojištěný z titulu odpovědnosti za škodu, kterou způsobil jinému, podle ustanovení § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě po pojistiteli v nalézacím řízení splnění závazku z pojistné smlouvy pro sebe (na svůj účet) [aniž jde o případ uvedený v § 44 odst. 3 zákona o pojistné smlouvě], je to důvodem pro zamítnutí žaloby; uplatňuje totiž nárok, který mu podle hmotného práva nepřísluší.

52. Při výše podaném výkladu obecné úpravy pojištění odpovědnosti za škodu zbývá určit, zda jiný (dovolatelem prosazovaný) názor se uplatní při vymáhání nároku podle § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě v době po prohlášení konkursu na majetek pojištěného (na základě zvláštní úpravy podle insolvenčního zákona, respektive vzhledem ke zvláštní povaze insolvenční správy majetku).

53. Insolvenční správce je zjednodušeně řečeno, správcem cizího majetku, konkrétně správcem majetku dlužníka nebo majetku ve vlastnictví jiných osob, na který se po dobu trvání účinků insolvenčního řízení pohlíží jako na dlužníkův majetek. Tam, kde na insolvenčního správce přešlo oprávnění nakládat s majetkovou podstatou (jako je tomu při řešení úpadku dlužníka konkursem), jedná insolvenční správce svým jménem na účet dlužníka (§ 40 odst. 1 insolvenčního zákona), přičemž k takovým jednáním patří i jeho úkony v incidenčních sporech, jakož i v dalších sporech, kterých se účastní místo dlužníka (§ 40 odst. 2 insolvenčního zákona). Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2018, sp. zn. 29 Cdo 2772/2016, uveřejněný pod číslem 72/2019 Sb. rozh. obč., nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2019, sen. zn. 29 NSČR 167/2017, uveřejněné pod číslem 73/2020 Sb. rozh. obč.

54. Tím, že na něj přejde prohlášením konkursu na majetek dlužníka oprávnění nakládat s majetkovou podstatou (§ 229 odst. 1, odst. 3 písm. c/, § 246 odst. 1 insolvenčního zákona), vstupuje insolvenční správce do těch práv a povinností, jimiž byl k okamžiku prohlášení konkursu nadán dlužník; to platí i ohledně pohledávek dlužníka za jeho dlužníky, lhostejno, zda vzešly ze smluv nebo z jiných právních důvodů. Neurčuje-li insolvenční zákon jinak (srov. např. úpravu obsaženou v ustanovení § 263 a násl. insolvenčního zákona), neliší se postavení insolvenčního správce, jenž prohlášením konkursu vstoupil (jako správce majetkové podstaty) na místo dosavadního věřitele (dlužníka), od postavení případných jiných právních nástupců (sukcesorů) na místě původního věřitele (původního majitele pohledávky). Tomu ostatně odpovídají i závěry, jež Nejvyšší soud zformuloval k výkladu § 249 odst. 2 insolvenčního zákona v rozsudku ze dne 12. 11. 2021, sp. zn. 29 Cdo 2797/2019, uveřejněném pod číslem 71/2022 Sb. rozh. obč.

55. Závěr, že by insolvenční správce dlužníka (coby osoba s dispozičními oprávněními k majetkové podstatě) měl či mohl po prohlášení konkursu na majetek dlužníka vymáhat [v těch případech, kdy dlužník (coby pojištěný) sám dříve neuhradil škodu poškozenému] po pojistiteli pojistné plnění jinak než způsobem předjímaným ustanovením § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě, se nepodává z žádného ustanovení insolvenčního zákona a neplyne (ve vazbě na vymezení rozsahu majetkové podstaty dlužníka v § 205 odst. 1 insolvenčního zákona) z povahy insolvenční správy majetku, a to ani při zohlednění možné subsidiární uplatnitelnosti těch ustanovení zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, jež se týkají plné správy cizího majetku (§ 1409 až § 1447 o. z.).

56. Nemohl-li dlužník (coby pojištěný) vymoci pojistné plnění podle § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě pro sebe (na svůj účet) před zahájením insolvenčního řízení, pak neexistuje žádný rozumný důvod, pro který by mělo platit něco jiného jen proto, že pojistné plnění je (bylo) vymáháno insolvenčním správcem dlužníka až po prohlášení konkursu na majetek dlužníka.

57. Tam, kde se neočekává, že pojistitel bude mít v důsledku výplaty pojistného plnění právo na náhradu toho, co plnil za pojištěného (srov. § 46 zákona o pojistné smlouvě), má (oproti mínění dovolatele) vymáhání nároku podle § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě (způsobem tam uvedeným) smysl i v průběhu insolvenčního řízení vedeného na majetek pojištěného. Tím, že pojistitel vyplatí pojistné plnění poškozenému totiž v rozsahu poskytnutého plnění zanikne (přihlášená) pohledávka poškozeného vůči (insolvenčnímu) dlužníku, čímž se zpravidla zvýší míra uspokojení ostatních přihlášených věřitelů.

58. Argumentačně nepřesný (neúplný) je i dovolatelův názor, že by mu z vymožené částky (ani) nenáležela odměna. Potud dovolatel přehlíží, že úprava obsažená v § 38 odst. 3 insolvenčního zákona umožňuje podle okolností případu i zvýšení konkursní odměny navázané jinak podle § 38 odst. 1 insolvenčního zákona na výši výtěžku zpeněžení určeného k rozdělení mezi věřitele.

59. O rozpor se základními zásadami insolvenčního řízení rovněž nejde; výplata pojistného plnění poškozenému sice způsobí zánik pohledávky poškozeného vůči dlužníku, nejde ale o výplatu „náhrady způsobené škody“ (oba nároky se liší již tím, že poškozený sám nemá nárok na výplatu pojistného plnění vůči pojistiteli).

60. Nejvyšší soud tudíž uzavírá (shrnuje), že i poté, co insolvenční soud rozhodl o úpadku pojištěného z odpovědnosti za škodu a prohlásil konkurs na jeho majetek, je insolvenční správce pojištěného, který poškozenému neuhradil způsobenou škodu, oprávněn domáhat se v nalézacím řízení po pojistiteli pouze toho, aby za něj uhradil škodu přímo poškozenému; právo požadovat úhradu pojistného plnění do majetkové podstaty mu nenáleží.

K otázce č. 2 (k poučovací povinnosti soudu dle § 118a odst. 2 o. s. ř.)

61. K dovolací námitce, že při absenci poučení (odvolacího soudu) o odlišném právním názoru je napadené rozhodnutí „překvapivé“, Nejvyšší soud uvádí, že „překvapivým“ je jen takové rozhodnutí, které nebylo možné předvídat na základě zjištěného skutkového stavu věci, postupu odvolacího soudu a doposud přednesených tvrzení účastníků. Srov. shodně např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. 23 Cdo 663/2015, uveřejněný pod číslem 36/2017 Sb. rozh. obč., nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 6. 2019, sp. zn. 26 Cdo 2059/2018, uveřejněný pod číslem 33/2020 Sb. rozh. obč. Obranu založenou na argumentaci, podle které: „Škodové pojištění slouží k náhradě vzniklé škody poškozenému a nemůže sloužit k obohacení škůdce ani k plnění ve prospěch jiných subjektů než poškozených.“, uplatnil žalovaný již v řízení před obvodním soudem (srov. závěrečný návrh žalovaného ze dne 16. 9. 2019, č. l. 306 p. v.) a znovu pak v rámci vyjádření k prvnímu odvolání žalobce (podání ze dne 26. 2. 2020, č. l. 339). Dovolatel tedy neměl být překvapen tím, že odvolací soud se touto obranou zabýval (měl a mohl se na tuto argumentaci připravit).

62. Nepřiléhavé je rovněž dovolací tvrzení, že se dovolateli mělo dostat poučení dle § 118a odst. 2 o. s. ř. Označené ustanovení určuje, že má-li předseda senátu za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru, vyzve účastníka, aby v potřebném rozsahu doplnil vylíčení rozhodných skutečností; postupuje přitom obdobně podle odstavce 1. Pro účely závěru, že dovolatel uplatnil nárok, který neplyne z hmotného práva (z ustanovení § 44 odst. 1 zákona o pojistné smlouvě) [požadavkem na úhradu pojistného plnění do majetkové podstaty pojištěného], totiž žádného doplnění rozhodných skutečností zapotřebí nebylo.

63. K námitce dovolatele, že při poučení o jiném právním názoru odvolacího soudu by mohl např. navrhnout vydání eventuálního petitu, kterým by požadoval uhradit pojistné plnění k rukám poškozeného (srov. odstavec 24. shora), Nejvyšší soud připomíná, že součástí poučovací povinnosti soudu podle § 5 o. s. ř. (o § 118a odst. 2 o. s. ř. jít nemohlo) není návod či pomoc účastníku spočívající v tom, co by měl nebo mohl v daném okamžiku učinit, ale jen taková pomoc, aby mohl zákonem stanoveným způsobem vyjádřit, co v řízení sám hodlá učinit. Srov. shodně např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003, uveřejněného pod číslem 89/2006 Sb. rozh. obč., nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2021, sen. zn. 29 NSČR 28/2020, uveřejněného pod číslem 91/2022 Sb. rozh. obč.

64. Součástí poučovací povinnosti obecných soudů není poučení o tom, že žalobce může žalobu změnit (§ 95 o. s. ř.) a domáhat se jiného nároku. To by totiž dle judikatury Ústavního soudu vedlo k narušení principu rovnosti účastníků. Srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 1997, sp. zn. I. ÚS 63/96, uveřejněný pod číslem 82/1997 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu (podle kterého závěr o tom, zda soud může návrhu vyhovět či ne, není výsledkem aplikace procesních předpisů, ale hmotně právních norem a poučení o hmotném právu, i když má důsledky v procesní oblasti, je stále poučením o hmotném právu, které ustanovení § 5 o. s. ř. nepřipouští) a shodně i důvody usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2013, sp. zn. 29 Cdo 1172/2013, uveřejněného pod číslem 80/2013 Sb. rozh. obč.

65. Vadami namítanými dovolatelem tudíž řízení postiženo není.

66. Jelikož vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti, se nepodávají ani ze spisu, Nejvyšší soud, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř), dovolání zamítl jako neopodstatněné (§ 243d písm. a/ o. s. ř.).